

Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και οι Ψευδομαρξιστικές Ερμηνείες της¹

Θεόδωρος Μαριόλης, Αν. Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Στα μέσα του 2007 έλαβαν χώρα δύο ιδιαίτερα σημαντικές, για την παγκόσμια οικονομία, εξελίξεις, ήτοι (i) η χρηματοπιστωτική αναταραχή, που ξέσπασε στις ΗΠΑ, και προκάλεσε περιορισμό της ρευστότητας, άνοδο των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων, έντονες διακυμάνσεις των βασικότερων συναλλαγματικών ισοτιμιών και αβεβαιότητα σχετικά με τις προοπτικές ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας, και (ii) η μεγάλη αύξηση των διεθνών τιμών του πετρελαίου, των βασικών μετάλλων και των τροφίμων, η οποία δημιούργησε έντονες πιέσεις στο – άμεσο και έμμεσο – κόστος παραγωγής, πληθωριστικές προσδοκίες και αβεβαιότητα σχετικά με την εξέλιξη του επιπέδου των τιμών. Αυτές οι εξελίξεις είχαν ως συνέπεια, από τη μία πλευρά, τη μείωση του ρυθμού ανόδου της συνολικής ενεργού ζήτησως, τόσο για κατανάλωση όσο και για επενδύσεις, και, από την άλλη πλευρά, τη χειροτέρευση των συνθηκών της προσφοράς, και, έτσι, το διεθνές σύστημα άρχισε να κινείται, έπειτα από μία περίοδο μάλλον επιταχυνόμενης μεγέθυνσης (2002-2006), προς την καθοδική φάση του οικονομικού «κύκλου» (ο παγκόσμιος ρυθμός μεγέθυνσης έπεσε στο 1% το τελευταίο τετράμηνο του 2008, και είναι ο χαμηλότερος μετά το 1982). Οι επακόλουθες μειώσεις των τιμών των βασικών εμπορευμάτων και η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, στα μέσα του 2008 (από 4.8% τον Ιούλιο σε 0.6% το Δεκέμβριο), ώθησαν τις μεγαλύτερες κεντρικές τράπεζες σε συντονισμένη αντιστροφή της πολιτικής που ακολούθησαν κατά την περίοδο 2006-2007, αλλά οι ισχυρές μειώσεις των βασικών επιτοκίων δεν αποδείχθηκαν ικανές να τονώσουν την ενεργό ζήτηση και, έτσι, να αποτρέψουν την είσοδο του συστήματος σε φάση παρατεταμένης ύφεσης.^{2,3}

---

¹ Το παρόν συνιστά απόσπασμα από το Παράρτημα 10 του δοκιμίου με τίτλο: «Ο «Νόμος της Πρωτικής Τάσης του Ποσοστού Κέρδους» του Κ. Marx: Κατανομή Εισοδήματος, Επισώρευση Κεφαλαίου και Τεχνολογική Μεταβολή στη Μακρά Περίοδο» (Σεπτέμβριος 2009). Εκδοχή του είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: http://mpr.ub.uni-muenchen.de/22461/1/MPRA_paper_22461.pdf, ενώ η τελική μορφή του βρίσκεται στο βιβλίο: Δοκίμια στη Λογική Ιστορία της Πολιτικής Οικονομίας, το οποίο κυκλοφόρησε τον Ιούνιο του 2010 από τις εκδόσεις Matura (σελίδες 261-369).

² Σύμφωνα με τις τελευταίες (12/3/2009) προβλέψεις του «Ινστιτούτου του Κιέλου για την Παγκόσμια Οικονομία», κατά το πρώτο τετράμηνο του 2009 η παγκόσμια οικονομία θα εμφανίσει, για πρώτη φορά μετά τη δεκαετία του 1930, αρνητικό ετήσιο ρυθμό μεταβολής του ακαθάριστου προϊόντος, της τάξης του -0.8% (-3.3% στη ΖΕ, -1.9% στις ΗΠΑ, -4% στην Ιαπωνία, -2.7% στη Βρετανία, -3% στη Ρωσία και -1.4% στη Λατινική Αμερική), ενώ το διεθνές εμπόριο θα μειωθεί κατά 11.5%. Για το 2010 προβλέπεται ένας ασθενής ρυθμός μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας (2.1%), ενώ θα εξακολουθούν να συρρικνώνονται οι οικονομίες της ΖΕ (-0.2%), της Βρετανίας (-0.1%) και της Ρωσίας (-1%), με ανάλογες συνέπειες για τα δημοσιονομικά ελλείμματα και τα ποσοστά ανεργίας (για τη ΖΕ εκτιμά-

Αυτή η απόπειρα αντιμετώπισης της κατάστασης, δηλ. μέσω της νομισματικής πολιτικής, δεν αποτελεί μόνον μία ρητή «δήλωση-πιστοποίηση» της εξακολουθητικής δέσμευσης των αρχών οικονομικής πολιτικής σε νεοφιλελεύθερες θεωρήσεις και πρακτικές, αλλά βασίζεται, ειδικότερα, και στον ακόλουθο – άρρητο – συλλογισμό: η αναμενόμενη, στην αμέσως επόμενη περίοδο, ισχυρή αύξηση της ανεργίας θα συμπιέσει το μερίδιο των μισθών (συνεπεία μείωσης της διαπραγματευτικής ισχύος των μισθωτών) και, άρα, θα αυξήσει τα κέρδη και, κατ' επέκταση, τον όγκο των επιθυμητών, από τον ιδιωτικό τομέα, επενδύσεων. Επομένως, δεν απαιτείται χρήση του – αμφιλεγόμενου – «εργαλείου» της δημοσιονομικής πολιτικής, δηλ. αύξηση της ζήτησης του κρατικού τομέα, διότι η τόνωση της ενεργού ζήτησεως θα συντελεσθεί μέσω της αύξησης των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα. Όπως ήδη δείχθηκε, όμως, εάν το σύστημα βρίσκεται σε «καθεστώς υποκατανάλωσης» (πράγμα που δεν αποκλείεται καθόλου, εάν ληφθεί μάλιστα υπόψη ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες παρατηρείται, σε όλες τις ανεπτυγμένες οικονομίες, τάση σταθερής μείωσης του μεριδίου των μισθών – βλ. π.χ. Ellis and Smith, 2007), τότε το τελικό αποτέλεσμα δεν θα είναι παρά η μείωση της ενεργού ζήτησεως. Εξάλλου, όπως είναι γνωστό, σε περιόδους ύφεσης υπάρχει τάση εγκλωβισμού του συστήματος στη λεγόμενη «παγίδα ρευστότητας» (ή, ακόμα, και στη «παγίδα επενδύσεων» – βλ. και Keynes, [1936] 2001, κεφ. 12 και 15), και αυτό συνεπάγεται ότι η νομισματική πολιτική δεν είναι από μόνη της σε θέση να προκαλέσει τόνωση της ενεργού ζήτησεως (τελευταίο χαρακτηριστικό παράδειγμα εγκλωβισμού είναι αυτό της Ιαπωνίας, κατά τη δεκαετία του 1990, όπου η ύφεση ξεπεράστηκε, τελικά, με τη συνδρομή της δημοσιονομικής επέκτασης – βλ. π.χ. Blanchard, 2006, σσ. 524-532).

Δεν είναι λίγοι εκείνοι οι μαρξιστές οικονομολόγοι που αποφαίνονται ότι η τρέχουσα ύφεση-κρίση (όπως, εξάλλου, και κάθε ύφεση-κρίση που σημειώθηκε ή/και θα σημειωθεί) «έχει ως αιτία της τη στασιμότητα των συνολικών κερδών, η οποία αναγάζεται, με τη σειρά της, στην πτώση του ποσοστού κέρδους». Πέραν του ότι αυτή η πρόταση έχει ταυτολογικό χαρακτήρα (υπό την έννοια ότι η ύφεση-κρίση πάντοτε

ται ότι το έλλειμμα (το ποσοστό ανεργίας) θα ανέλθει, από 1.7% (από 7.3%), στο 4.2% (στο 9.3%) το 2009 και στο 4.8% (στο 10.2%) το 2010).

³ Παρόμοια μοτίβα μεταστροφής του οικονομικού «κύκλου» έχουν παρατηρηθεί στις δεκαετίες 1820-1830, 1870-1880, 1920-1930 και 1970-1980. Για ένα υπόδειγμα που επιχειρεί να τα απεικονίσει, βλ. Korpinen (1987) (το οποίο σχολιάζεται στο Μαριόλης, 2006, σσ. 183-188). Τέλος, δύναται να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Goldman Sachs, η ανάκαμψη των ΗΠΑ προαπαιτεί την *ceteris paribus* πτώση των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων σε ένα αρνητικό επίπεδο της τάξης του -6% (*BusinessWeek*, 19/1/2009).

συνυπάρχει με τη στασιμότητα των συνολικών κερδών και το φθίνον ποσοστό κέρδους), καθώς και ότι η συνεχής, έστω, πτώση του ποσοστού κέρδους δεν οδηγεί κατανάγκην στη στασιμότητα των κερδών (βλ. Παράρτημα 8 του παρόντος), θα πρέπει να παρατηρηθούν τα εξής:

(i). Η «πτώση του ποσοστού κέρδους» δεν μπορεί (δεν είναι επιστημονικά βάσιμο) να θεωρείται αιτία των υφέσεων-κρίσεων, διότι (όπως έχουμε δει στο παρόν Δοκίμιο), από τη μία πλευρά, κάθε συγκεκριμένη πτώση του ποσοστού κέρδους παράγεται από ένα πλέγμα παραγόντων και, από την άλλη πλευρά, ετερογενή, μεταξύ των, πλέγματα παραγόντων (ορισμένα εκ των οποίων, μάλιστα, δεν έχουν, όπως είδαμε στο Παράρτημα 9 και στο παρόν, καμία σχέση με το μαρξικό νόμο της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους) δύνανται να παράξουν μία, διαφορετική κάθε φορά, πτώση του ποσοστού κέρδους.

(ii). Από καθαρά επιστημολογική άποψη, είναι ακόμα πιο σημαντικό ότι, όπως εξάγεται από την ανάλυση της διαδικασίας αναπαραγωγής του συστήματος, οι διακυμάνσεις (δηλ. οι εναλλαγές ανάμεσα σε περιόδους μεγέθυνσης και περιόδους υφέσεων-κρίσεων, όπου (και) το ποσοστό κέρδους μειώνεται) δεν δύνανται, με κανέναν τρόπο, να αναχθούν σε «αιτίες», αλλά συνιστούν, αντιθέτως, μορφές έκφρασης πολύπλοκων και – βασικά – αυτοτροφοδοτούμενων αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στην κατανομή του εισοδήματος, το ποσοστό ανεργίας, την ενεργό ζήτηση, την επισώρευση κεφαλαίου και την τεχνολογική μεταβολή ή, αλλιώς, φαινόμενα που απορρέουν από τη σύνολη λειτουργία του συστήματος.⁴

Εξάλλου, όπως είναι γνωστό, η επιστήμη, γενικά, εγκατέλειψε (από τον Galileo Galilei, και μετά) την αναζήτηση της «αιτίας», αναζήτηση η οποία θεωρήθηκε μεταφυσική, και κινήθηκε, αρχικά, προς τη διατύπωση του «νόμου» που διέπει το υπό παρατήρηση φαινόμενο⁵ και, αργότερα, προς την – τις τελευταίες δεκαετίες επονομαζόμενη – «συστημική προσέγγιση», της οποίας όχι μόνον η έννοια του «πεδίου δυνάμεων» (Michael Faraday), στη φυσική επιστήμη, αλλά και το Κεφάλαιο (και, γενικά,

⁴ Στα πλαίσια της θεωρίας του περί «εφεδρικού στρατού των εργατών», δηλ. ακόμα και όταν αντιπαρέρχεται τις (ανα-) δράσεις της ενεργού ζήτησεως και της τεχνολογικής μεταβολής, ο Marx γράφει: «Απαράλλαχτα όπως τα ουράνια σώματα επαναλαμβάνουν πάντα μία καθορισμένη κίνηση που τους έχει δοθεί, έτσι και η κοινωνική παραγωγή επαναλαμβάνει την κίνηση της εναλλασσόμενης διαστολής και συστολής όταν έχει πια ριχτεί σ' αυτήν την κίνηση. Τα αποτελέσματα γίνονται με τη σειρά τους αίτια και οι εναλλασσόμενες φάσεις του όλου προτσές, που αναπαράγει διαρκώς τους δικούς του όρους, αποκτούν τη μορφή της περιοδικότητας» (Marx, 1978, τ. 1, σελ. 656 – πρόσθετη έμφαση).

⁵ Όπως σημειώνει και ο André Lalande, «η έννοια του νόμου παραμένει παρούσα σε όλους τους μεγάλους φιλοσόφους του 17^{ου} αιώνα, που ενσωμάτωσαν αυτήν τη λέξη στην τεχνική γλώσσα της επιστήμης: θεωρούν τους νόμους του κόσμου κάτι σαν διατάγματα του δημιουργού, των οποίων μπορεί κανείς να συλλάβει τα άρθρα ακολουθώντας τη γενική συμμόρφωση των φυσικών όντων προς αυτό που τους έχει προδιαγραφεί.».

το έργο των Marx και Engels), στις κοινωνικές επιστήμες, συγκροτούν πρωτοπόρα παραδείγματα (σχετικά με το δεύτερο, βλ. Μαρξ, 1978, τ. 1, σσ. 23-26, και π.χ. Kouzmine, 1987).

Έπεται, λοιπόν, ότι οι εν λόγω «μαρξιστικές» αποφάνσεις περί υφέσεων-κρίσεων δεν είναι μόνον κενές νοήματος και περιεχομένου, αλλά και αποτελούν προϊόντα μίας παρωχημένης επιστημονικής αντίληψης.

Αναφορές

- Blanchard, O. (2006) Μακροοικονομική, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο.
- Ellis, L. and Smith, K. (2007) The global upward trend in the profit share, BIS Working Paper No. 231, <http://ssrn.com/abstract=1013997>.
- Keynes, J. M. ([1936] 2001) Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Korpinen, P. (1987) A monetary model of long cycles, in: T. Vasko (ed.) The Long - Wave Debate, pp. 333-341, Berlin, Springer-Verlag.
- Kouzmine, V. (1987) Du Système dans la Théorie de Marx, Moscou, Progrès.
- Μαριόλης, Θ. (2006) Εισαγωγή στη Θεωρία των Ενδογενών Οικονομικών Διακυμάνσεων. Γραμμικοί και Μη Γραμμικοί Οικονομικοί Ταλαντωτές, Αθήνα, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Μαρξ, Κ. (1978) Το Κεφάλαιο, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.